ARTHA Poona 4.

उद्योगधंदे, बँकिंग, अर्थशास्त्र, व्यापार, सहकार, इत्यादि विषयांस वाहिलेलें एकमेव मराठी साप्ताहिक
स्थापना : १९३५

अर्थ

“अर्थ एव प्रधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति
—कौटिलीय अर्थशास्त्र

प्रत्येक बुधवारीं प्रसिद्ध होतें.
वर्गणीचे दर :
वार्षिक : ६ रु.
सहामाही : ३ रु.
किरकोळ : २ आ.
दुर्गाधिवास, पुणें ४.

LICENCED TO POST WITHOUT PREPAYMENT
Reg No. B. 3434. Licence No. 53.

वर्ष ११ | पुणें, बुधवार तारीख १९ सप्टेंबर, १९५६ | अंक ३८

विविध माहिती

नकलाकाराच्या कलेचा चित्रपट—सुप्रसिद्ध नकलाकार श्री. भांडे ह्यांनीं आपल्या नकलांचे कांहीं प्रयोग मुंबई येथें एक-दोन ठिकाणीं करून दाखविले. लोकमान्य टिळक, वीर सावरकर, इत्यादि मशहूर व्यक्तींच्या नकला त्यांनीं करून दाखविल्या. भारतीय सरकारच्या चित्रपट खात्यातर्फे त्यांच्या कांहीं निवडक नकलांचें चित्रीकरण करण्यांत येणार आहे.

एंजिनांच्या निर्मितींत वाढ—चित्तरंजन रेल्वेएंजिनांच्या कारखान्यांत तयार झालेलें ४०० वें एंजिन नुकतेंच बाहेर पडलें. गेल्या महिन्यांत कारखान्यानें निर्मितीच्या बाबतींत उच्चांक गांठून १४ रेल्वे–एंजिनें तयार केलीं. १९५४ सालीं कारखान्यांत दरमहा ६ रेल्वे-एंजिनें तयार होत. १९५५ च्या मध्यापर्यंत तीं १० होऊं लागलीं होतीं. उत्पादनाची गति हळुहळु वाढत आहे.

हैदराबाद येथील शेतकी कॉलेज—हैदराबाद येथील शेतकी कॉलेजचें नुकतेंच उद्घाटन करण्यांत आलें. त्याप्रसंगीं बोलतांना शिक्षणमंत्री श्री. एकबोटे म्हणाले कीं, “पहिल्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या कालांत पुरेसे तंत्रज्ञ मिळाले नाहींत. दुसऱ्या कार्यक्रमाच्या अवधींत ४,००० शेतकी पदवीधरांची गरज लागेल.”

पाकिस्तानला कॅनडाची मदत—पाकिस्तानांत पडलेली अन्नधान्याची टंचाई भरून काढण्यासाठी कॅनडानें पाकिस्तानला २५,००० टन अन्नधान्य देण्याचें कबूल केलें आहे. ह्या मदतींपैकीं बहुतेक धान्य पूर्व पाकिस्तानांतच रवाना करण्यांत येईल. पूर्व पाकिस्तानांत धान्याच्या टंचाईमुळें लोकांनीं दंगे केले होते.

चीनमध्यें जेट विमानांची निर्मिति—चीनमध्यें जेटवर चालणारीं विमानें तयार करण्यांत आल्याचें वृत्त आहे. मात्र हीं विमानें अद्याप प्रयोगावस्थेंत असल्याचें सांगण्यांत येत आहे. विमानासंबंधीचा तपशील जाहीर करण्यांत आलेला नाहीं. पण चीनच्या सरकारनें त्यांच्या बांधणीबद्दल आपली मान्यता दिली आहे.

कालव्यामधील नवे वाटाडे—गेल्या जुलै महिन्याच्या अखेर इजिप्तच्या सरकारनें सुएझच्या कालव्याचें राष्ट्रीयीकरण केलें. तेव्हांपासून सरकारनें कालव्यामधून जाणाऱ्या बोटींना मार्गदर्शन करण्यासाठी ५३ नवे वाटाडे कामावर घेतले आहेत. त्यांपैकी ५७ इजिप्शिअन, ५ ग्रीक व १ इटालिअन आहेत.

कृत्रिम चंद्राचें भ्रमण—पृथ्वीभोंवतीं भ्रमण करणारा पहिला कृत्रिम चंद्र अमेरिकेंत पुढील जानेवारीमध्यें तयार होईल आणि जुलै महिन्यानंतर त्याला अंतराळीं फेकण्यांत येईल, अशी माहिती प्रसिद्ध झाली आहे. पृथ्वीच्या परिघापासून १,५०० मैल अंतरावर तो भ्रमण करील असा अंदाज आहे. त्यावर बसविण्यांत येणाऱ्या उपकरणांसह त्याचें वजन सुमारें २२ पौंड असेल.

खाणी-कामगारांसाठी घरें—भारतीय सरकारनें कोळशाच्या खाणींत काम करणाऱ्या कामगारांसाठी घरें बांधण्याची एक योजना तयार केली आहे. योजनेप्रमाणें येत्या पांच-सहा वर्षांत खाणी-कामगारांसाठी दोन खोल्या असलेलीं ३०,००० घरें बांधण्यांत येणार आहेत. घरबांधणीसाठी लागणारा सर्व खर्च कामगार–हितसंवर्धन फंडांतून करण्यांत येणार आहे.

रेल्वे–कामगारांना वैद्यकीय मदत—१९५६–५७ सालांत भारतीय रेल्वे आपल्या नौकरवर्गाला वैद्यकीय मदत देण्यासाठी ४,३२,४८,००० रुपये खर्च करणार आहे. त्याशिवाय नवीन इस्पितळें, दवाखाने, इत्यादींसाठी ७३,१३,००० रुपये खर्च करण्यांत येणार आहेत, ते वेगळेच. वैद्यकीय मदतीची आंखणी करण्यासाठी खास सरकारी अधिकारी नेमण्यांत आला आहे.

बीर घेण्यामुळें फायदा— स्टॉकहोममधील विख्यात डॉ. जोसेफन ह्यांनीं असें मत व्यक्त केलें आहे कीं बीर ही रक्तदाबाच्या व हृद्यविकाराच्या रोग्यांना औषधासारखी उपयोगी पडते. हृदयाच्या पेशींतील जादा असलेलें पाणी बीरमुळें कमी होतें व रोगी आनंदी रहाण्यास मदत होते असें त्यांचें म्हणणें आहे. अर्थात् मूळ रोग तीमुळें बरा होतो, असें मात्र नाहीं.

आयुर्विम्याच्या नोकरांचे पगार—आयुर्विमा कॉर्पोरेशन-च्या ३७,००० नौकरांपैकी कोणाच्याहि पगारांत नवीन वेतन-श्रेणीमुळें कपात होणार नाहीं. उलट, एकपंचमांशापेक्षा अधिक नोकरांना मूळ पगारांत वाढच मिळेल. कॉर्पोरेशनला पगारासाठी दरमहा द्यावी लागणारी रक्कम ३१ लाख रु. होती. ती आतां ३२·५ लाख रुपये इतकी लागणार आहे.

हैद्राबादमध्यें नव्या इमारती—आंध्र राज्याची राजधानी हैद्राबादमध्यें रहाणार असल्यानें तेथें कचेऱ्यांसाठी लागणाऱ्या जागांचा तुटवडा भासत आहे. रहाण्याच्या व कचेऱ्यांच्या जागेची टंचाई दूर करण्यासाठी आंध्र सरकारनें नव्या इमारती बांधण्याचें ठरविलें आहे. ह्या कामासाठी दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेंत १५२ लाख रुपयांची तरतूद करण्यांत आली आहे.

मध्यप्रदेश सरकारासाठी विमानें—प्रांतपुनर्रचना अंमलांत आल्यावर अस्तित्वांत येणाऱ्या नव्या मध्यप्रदेश सरकारच्या सोयीसाठी कांहीं विमानें ठेवण्यांत येणार आहेत. नवें राज्य विस्तारानें खूप मोठें असल्यामुळें दळणवळणासाठी त्यांची आवश्यकता वाटत आहे. विमानांच्या तांड्यांत एक हेलिकॉप्टरहि असेल.

परराष्ट्रीय गंगाजळींत चिंताजनक घट

भारताची परदेशांतील येण्याची रक्कम आतां सुमारें ६०० कोटी रुपये आहे. पहिल्या पंचवार्षिक योजनेच्या काळांत येणें रक्कम ७३·१२ कोटी रुपयांनीं कमी झाली. दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेच्या काळांत ती २०० कोटी रुपयांनीं कमी होईल, असा अंदाज आहे. पण, दुसऱ्या योजनेच्या पहिल्याच दोन महिन्यांत ह्या येण्यामध्यें २६·०६ कोटी रुपयांची घट झाली ! त्यानंतरच्या दोन महिन्यांत, म्हणजे जून व जुलैंत मिळून, स्टर्लिंग बॅलेन्सेस ५३·७१ कोटी रुपयांनीं उतरले. परराष्ट्रीय गंगाजळींत ही स्टर्लिंग गंगाजळीच मोठी असल्यानें, तिचेमधील उताराची भरपाई अन्यत्र झाली असण्याचा संभव नाहीं. ह्या चिंताजनक परिस्थितीकडे सरकार लक्ष पुरवीत असल्याचें अर्थमंत्र्यांनीं लोकसभेंत सांगितलें.

आय. ए. एस. ची परीक्षा

आय. ए. एस. मध्यें तांतडीनें भरती करण्याकरितां घेण्यांत यावयाची परीक्षा भारतांत कित्येक शहरांतून २८ डिसेंबर रोजीं घेण्यांत येईल. त्याबरोबर, लंडन आणि परदेशांतील २१ इतर ठिकाणें, येथेंहि ती घेतली जाईल. भारताच्या वकिलातींतील उमेदवारांची त्यामुळें सोय होणार आहे. ह्या परीक्षेंत उत्तीर्ण होणाऱ्या पहिल्या १५५ जणांची भरती केली जाईल.

इंदिरा संगीत विद्यापीठ

भारतांतील प्राचीन आणि आधुनिक, व त्याचबरोबर पाश्चात्य संगीत शिक्षणाच्या सोयींसाठीं लवकरच म्हणजे दसऱ्याच्या मुहूर्तावर मध्यभारतांत एक संगीत विद्यापीठ स्थापन होणार असून त्याचें उद्‌घाटन सौ. इंदिरा गांधी या करणार आहेत. ह्या इंदिरा संगीत विद्यापीठासाठीं खैरगढच्या राजवाड्याची १०० खोल्या असलेली इमारत खैरगढ संस्थानचे माजी प्रमुख आणि उपमंत्री राजा विरेंद्रबहाद्दूर सिंग यांनीं देण्याचें ठरविलें आहे.

रस्ते सुधारण्यास १५ लाख रुपये

मुंबई, हैदराबाद, पेप्सु, मणिपूर आणि त्रिपुरा भागांतील रस्ते सुधारण्यासाठीं एकूण १५,२४,९०० रु. भारत सरकारनें मंजूर केले असून यापैकीं ४,०९,००० रु. हैद्राबाद राज्यांतील भीर जिल्ह्यांत लहानमोठे पूल बांधण्याचे कामीं आर्थिक साहाय्य म्हणून व मुंबई राज्यांत अबू विभागांत क्रॉस ड्रेनेज कामासाठीं अधिकांत अधिक ५८,२०० रु. देण्यांत आले आहेत. शिवाय कच्छसाठीं ७,२७,९०० रुपये खर्च देण्यांत येणार आहेत.

सोव्हिअटचें नवें जहाज

सोव्हिअट रशियानें आतां एका जहाजनिर्मितीस प्रारंभ केला आहे. या जहाजाला फक्त पांच औंस अणुशक्ति जळणाखातर खर्च होईल व ती कमींत कमी तीन वर्षेपर्यंत जळणाचा खर्च वांचवूं शकेल. याची लांबी १३४ मीटर म्हणजे ४२८ फूट असून तें ताशीं १८ मैल वेगानें समुद्राचें अंतर तोडील. याचें इंजिनहि ४४ हॉ. पॉ. चें असून एवढें प्रचंड जहाज १६ हजार टन वजनाच्या बर्फाचा चूर करीत उत्तरध्रुवहि गाठूं शकेल.

खरगपूर येथील तांत्रिक संस्था—खरगपूर येथील तांत्रिक शिक्षणाच्या संस्थेला अमेरिकेकडून ६·८९ लाख रुपये किंमतीचीं यांत्रिक साधनें मिळणार आहेत. संस्थेंत आतांपर्यंत ३०० विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासाची सोय होती. पण चालू वर्षापासून ४०० विद्यार्थ्यांची सोय करण्यांत आली आहे.

सांडू
प्रेग-युटेरो
गर्भिणी-गर्भ-रक्षक

दत्तात्रेय कृष्ण सांडू ब्रदर्स चेंबूर लि.
चेंबूर-मुंबई

किर्लोस्कर
शेंगायंत्रें

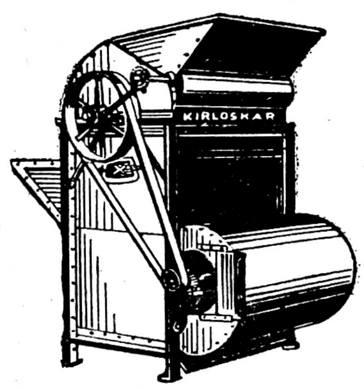

या यंत्राकडून दर तासाला ७५ ते ८० पोतीं शेंग फोडली जात असून तें चालविण्यास ६ ते ८ अश्वशक्ति लागते. याशिवाय लहान प्रमाणावर हातानें व पॉवरवर चालणारीं यंत्रें मिळतात.
सविस्तर माहितीसाठीं लिहा.
"कल्याण" पॉवर शेंगा यंत्र
किर्लोस्कर ब्रदर्स, लि., किर्लोस्करवाडी

सारस्वत को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.
स्थापना १९१८
सारस्वत बँक बिल्डिंग, गिरगांव, मुंबई ४.
राष्ट्राकरितां बचत करा.

अधिकृत भांडवल	रू.	१०,००,०००
वसूल झालेलें भांडवल	रू.	७,५८,४००
रिझर्व	रू.	६,९७,०००
ठेवी	रू.	१,५१,००,०००

बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात.
शाखा:-फोर्ट, दादर, माहिम, बेळगांव, पु

अर्थ

बुधवार, ता. १९ सप्टेंबर, १९५६

संस्थापक :
प्रो. वामन गोविंद काळे
संपादक :
श्रीपाद वामन काळे

खताचें उत्पादन वाढविण्यासाठी कारखाना

पंतप्रधान श्री. जवाहरलाल नेहरू ह्यांनीं दुसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाबद्दल लोकसभेंत बोलतांना शेतीच्या उत्पादनाच्या महत्त्वाकडे मुद्दाम लक्ष वेधलें होतें. शेतीचें उत्पादन वाढण्यावर कार्यक्रमाच्या यशाची मदार आहे, ही गोष्ट पुष्कळदां स्पष्ट करण्यांत आलेली आहे. शेतीचें उत्पादन वाढविण्यासाठी खतांचा उपयोग अधिक प्रमाणांत करण्यांत आला पाहिजे ह्या मुद्याकडे अन्नमंत्री श्री. पंजाबराव देशमुख ह्यांनींहि लक्ष वेधलेलें आहे. भारतांत नांगल, रुरकेला आणि नेवेली ह्या ठिकाणीं खताचे कारखाने काढण्याचा भारतीय सरकार विचार करीत आहे. आणखीहि एक कारखाना काढण्यासंबंधीं मध्यवर्ती सरकारचें उत्पादनखातें सध्यां विचार करीत आहे. मसुरी येथें राज्यांच्या शेतकी-मंत्र्यांची एक परिषद् नुकतीच भरली होती. दुसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या अखेरीपर्यंत ४,८०,००० टन नत्रयुक्त खतें वापरण्यांत यावीं म्हणून प्रयत्न करण्यांत यावेत अशी शिफारस ह्या परिषदेनें केली आहे. तिसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या अखेरीस देशांतील नत्रयुक्त खताची मागणी ८,७०,००० टनांपर्यंत वाढेल असा अंदाज परिषदेनें केला आहे. सिंद्री येथील खताच्या कारखान्याचा विस्तार आणि नव्यानें स्थापन करण्यांत येणारे तीन कारखाने, ह्यांच्या उत्पादनक्षमतेचा विचार करतां भारतामधील खताचें उत्पादन ३,८३,००० टनांपर्यंत जाईल. भारतीय सरकारच्या शेती व अन्नखात्यानें १९६१ अखेर खताच्या गरजेचा जो अंदाज केला होता, त्यापेक्षा वरील उत्पादनाचा आंकडा थोडासाच अधिक आहे. उत्पादनखात्याचें मत असें आहे, कीं शक्य असेल तर दुसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या अखेर खताचें उत्पादन ४,८०,००० टनांपर्यंत वाढविण्यांत यावें.

खाणींसाठी लागणारी यंत्रसामुग्री

भारतीय सरकारनें दुसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या कालांत कोळशाचें उत्पादन ३·७ कोटी टनांवरून ६ कोटी टनांपर्यंत वाढविण्याचें ठरविलें आहे. तिसऱ्या कार्यक्रमांत हें उत्पादन १५ कोटी टनांपर्यंत आणून ठेवण्याचाहि सरकारचा इरादा आहे. बहुतेक सर्व उत्पादनवाढीच्या योजना सार्वजनिक मालकीच्या विभागासाठीच आंखण्यांत आलेल्या आहेत. शिवाय खाणींमधील उत्पादनपद्धति शक्य तितकी यांत्रिक करण्याचाहि सरकारचा मानस आहे. पण उत्पादनवाढीसाठी आणि यांत्रिकीकरणासाठी बऱ्याच यंत्रसाहित्याची आवश्यकता आहे. सध्यां भारतांत खाणींसाठी लागणारी यंत्रसामुग्री तयार करणाऱ्या सहा कंपन्या आहेत. तरी सुद्धां अधिक गुंतागुंतीची आणि अद्ययावत् पद्धतीची जरूर ती यंत्रसामुग्री परदेशांतूनच आयात करावी लागते. गेल्या महिन्यांत लोकसभेंत अशी माहिती सांगण्यांत आली कीं, सार्वजनिक मालकीच्या खाणींसाठी दुसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमांत ४२ कोटी रुपये किंमतीची यंत्रसामुग्री लागेल. ह्यापैकी दोनतृतीयांश किंमतीची यंत्रसामुग्री कोळशाच्या खाणींसाठी लागेल. ह्यावरून कोळशाच्या खाणींसाठी लागणाऱ्या यंत्रसाहित्याचें महत्त्व लक्षांत येतें. अशा प्रकारची यंत्रसामुग्री तयार करण्यासंबंधीं भारतीय सरकारला सल्ला देण्यासाठी सोव्हिएट तंत्रज्ञांचें एक मंडळ ह्या महिनाअखेर भारतांत येणार आहे. मध्यप्रदेशांतील कोर्बा येथील कोळशाच्या खाणी चालविण्यासंबंधीं असाच तांत्रिक सल्ला रशिअन तज्ज्ञ देणार आहेत. भिलई येथें निघणाऱ्या पोलादाच्या कारखान्याला लागणारा कोळसा ह्याच खाणी पुरविणार आहेत.

परदेशीय चलनाची पडणारी तूट

दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेसाठी लागणाऱ्या परदेशीय चलनांत भारताला १,२०० कोटी रुपयांच्या चलनाची तूट येईल असा अंदाज करण्यांत आलेला आहे. तथापि भारताचे अर्थमंत्री श्री. टी. टी. कृष्णम्माचारी ह्यांना असा पूर्ण विश्वास वाटत आहे कीं ही तूट भरून काढतां येईल. हें साध्य करण्यासाठी निर्यात वाढविणें, आयात कमी करणें आणि इतर देशांशीं रुपयांत मालाची किंमत देण्याच्या अटींवर स्वतंत्र व वेगवेगळे व्यापारी करार करणें हे मार्ग अवलंबिले जातील असें समजतें. ह्याच धोरणाला अनुसरून इजिप्तशीं करार करण्यांत आला आहे. करारामुळें भारताला ५ कोटी रुपयांचें परदेशीय चलन कमी लागेल असा कयास आहे. गेल्या वर्षी भारतानें इजिप्तकडून २८ कोटी रुपयांचा माल आयात केला. उलटपक्षीं, भारतानें इजिप्तला २३ कोटी रुपयांचा माल निर्यात केला. किंमत रुपयांत देण्याच्या करारामुळें भारताला ५ कोटी रुपयांचें परदेशीय चलन कमी लागलें. जागतिक बँकेनें असा अंदाज केला आहे, कीं भारतामध्यें काढण्यांत येणाऱ्या पोलादाच्या कारखान्यांमुळें भारताची परदेशीय चलनविषयक परिस्थिति अधिक भक्कम होईल. नवीन कारखान्यांतून पोलादाचें उत्पादन १९५८ सालअखेर चालू होईल. त्यानंतर पोलादाच्या आयातीवर ह्या उत्पादनाचा परिणाम दिसूं लागेल. त्याचप्रमाणें, कारखान्यांतून उत्पादनाची सर्व शक्ति ज्यावेळीं वापरली जाईल त्यावेळीं भारत पोलादाची निर्यातहि करूं लागेल. तिसऱ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या कालखंडांत १·८ कोटी टन पोलाद निर्माण करण्याचा भारतीय सरकार विचार करीत आहे, असें समजतें.

हवामानाचें नियंत्रण—राजकीय हत्यार

"हवामानाचें जागतिक नियंत्रण करतां येण्याची शक्यता लवकरच निर्माण होईल. एका ठिकाणाहून सबंध जगाच्या हवामानास त्यामुळें वळण लावतां येईल आणि हें हत्यार राजकीयदृष्ट्या फारच प्रभावी ठरेल. अण्वस्त्रापेक्षाहि हें हत्यार अधिक हानिकारक होईल." डॉ. जॉन न्यूमन, एक बडे अमेरिकन शास्त्रज्ञ व ॲटॉमिक एनर्जी कमिशनचे सदस्य, ह्यांनीं असें मत व्यक्त केलें आहे.

" आपला हिंदुस्थान "

(INDIA-1956)

" इंडिया १९५६ " हा एक उपयुक्त संदर्भग्रंथ, मध्यवर्ती सरकारच्या, " माहिती व प्रसिद्धि " खात्यानें, १९५३ पासून दरवर्षी प्रसिद्ध केला जातो, त्या ग्रंथाची १९५६ ची आवृत्ति आहे. या वार्षिकांत दरवर्षी सुधारणा होत जाऊन, या वर्षीचा हा ग्रंथ ५९२ पृष्ठांचा, भरपूर माहितीनें व आंकड्यांनीं भरलेला, ३७ प्रकरणांचा आहे. शिवाय शेवटीं परिशिष्टें, आधारभूत ग्रंथांची व रिपोर्टांची विस्तृत यादी व सूची आहे, त्यामुळें या ग्रंथांची उपयुक्तता वाढली आहे.

आजकाल घरोघर वर्तमानपत्रें दिसतात. त्यांत वेळोवेळीं आलेली माहिती लक्षांत ठेवणें कठीणच. लेखकवर्ग व अभ्यासू वाचक यांत सारखी वाढ होत आहे. यांना तर हा संदर्भग्रंथ फार उपयुक्त आहेच. पण सामान्य जिज्ञासू वाचकवर्गासहि, हा ग्रंथ नेहमीं हाताशीं ठेवून, वेळोवेळीं तो पाहण्यायोग्य आहे. यांत ३७ प्रकरणें आहेत व त्यांत सच्चून माहिती व आंकडे दिले आहेत.

साधारण कल्पना यावी म्हणून हाताळलेल्या विषयांची माहिती (वरवर) देत आहे. सुरवातीला आपल्या देशाची, लोकांची, इतिहासाची, राज्यघटना व राज्यव्यवस्था, सरकार, लोकसभा व राज्यसभा यांची माहिती आहे. पुढें निरनिराळ्या क्षेत्रांतील विस्तृत माहिती आहे. शिक्षण, आरोग्य, बजेट (अंदाजपत्रक), राष्ट्रीय कर्ज, बँका, शेती, व्यापार, उद्योगधंदे, शास्त्रीय संशोधन, मजूर, न्यायालयें, वीज उत्पादन, पाटबंधारे, रेल्वे, वाहतुकीचे मार्ग, कालवे, पोस्ट, तारखातें, टेलिफोनव्यवस्था, आकाशवाणी, वगैरे वगैरे दररोज वर्तमानपत्रांत येणारे विषय आहेत. त्यापुढें आपलें संस्कृति संवर्धन, सामाजिक सुधारणा, मागासलेल्यांची प्रगति, निर्वासितांचे प्रश्न, वगैरेंबद्दल आंकडेवार माहिती आहे. शेवटीं, १९५५ मध्यें पास झालेल्या कायद्यांची माहिती, निरनिराळ्या प्रांताबद्दलची माहिती, खेळांचे बाबत माहिती, १९५५ मध्यें घडलेल्या मुख्य मुख्य घटना, १९५५ मध्यें मध्यवर्ती सरकारनें दिलेल्या पदव्या, वगैरे देऊन शेवटच्या ५० पानांत ह्या ग्रंथांचे आधारभूत ग्रंथ व रिपोर्टे यांची विषयवार विस्तृत यादी व सूची जोडली आहे. जिज्ञासू व अभ्यासू वाचक व लेखक यांना निरनिराळ्या विषयांवरील उपलब्ध वाङ्मयाची ओळख करून घेतां येईल. विस्तृत सूचीमुळें ह्या संदर्भग्रंथाची उपयुक्तता वाढली आहे.

असा उपयुक्त ग्रंथ, सरकारनें इतर रिपोर्टांप्रमाणें स्वस्त किंमतीला द्यावयास हवा असें आमचें मत आहे. आजची साडेसात रुपये ही किंमत फार वाटते. आज यांत पुष्कळ जाहिराती आहेत त्यांत वाढ झाल्यास ग्रंथ कमी किंमतींत देणें परवडेल. शिवाय तो इतर सरकारी रिपोर्टांप्रमाणें, सरकारी छापखान्यांत छापल्यास किंमत उतरून, जास्त वाचकांना घेण्यास परवडेल. आजच सरकारी " अंबर चरखा " कमिटीचा रिपोर्ट हातीं आला आहे. त्यांचीं ४८९ पृष्ठें असून किंमत ३ रु. १० आणे आहे, याकडे आम्ही सरकारचें लक्ष वेधूं इच्छितों.

असो, असे उपयुक्त संदर्भग्रंथ, आमच्या वाचकांनीं, अधिकृत माहिती व जरूर अशी आंकडेवारी आपल्यापुढें सतत राहावी म्हणून, आपल्यापुढें ठेवावा.

ग. कृ. चितळे, पुणें ४.

गुदामांतील धान्याचे शत्रू

भारतांतील गुदामांतून सांठवून ठेवलेल्या धान्यापैकी ३५ लक्ष टन अगर एकूण उत्पादनाच्या ५ टक्के धान्याची नासाडी वा खराबी झाल्यानें वाया जातें असा अंदाज आहे.

सध्यांच्या अपेक्षेप्रमाणें पंचवार्षिक योजनेच्या मुदतींत अन्न-धान्याचें उत्पादन प्रतिवर्षी १ कोटी टनांनीं वाढणार असल्यानें त्याचा सांठा करण्याचें प्रमाण वाढेल. तसेंच त्याबरोबरच नासाडीचें व खराबीचें मानहि वाढणार आहे. त्यामुळें दिवसेंदिवस अन्न-धान्याची अधिक स्वच्छता ठेवून सांठवण करण्याचें महत्त्वहि वाढत जाणार आहे.

किडे, उंदीर आणि ओल हे सांठवणींतील धान्याचे तीन मुख्य शत्रू होत. त्यांपैकीं कीड हा महाभयंकर शत्रु होय. सांठवण केलेल्या धान्याचा फन्ना उडूं नये म्हणून या शत्रूंशीं मुकाबला केला पाहिजे. आपल्या घरांतील धान्याचा सांठा, मग तो कितीहि कमी असो, नीट ठेवण्याकरितां योग्य ती दक्षता प्रत्येकानें घेतली पाहिजे.

धान्य सांठवून ठेवण्यासाठी हवा खेळण्याची चांगली सोय असलेलें व ओल मुळींच नसलेलें गुदाम हवें.

धान्याचीं पोतीं सारख्याच आकाराचीं व वजनाचीं असतील तर त्यांची रास लावून ठेवतां येणें शक्य होईल. पोत्यावर सरपटत जाणाऱ्या किड्यांचा नाश करण्यासाठी त्या पोत्यांच्या राशीवर ५ टक्के 'बेंझिन हेक्झाक्लोराइड जंतुनाशकाची पूड पसरावी. दर १०० चौरस फूट क्षेत्रास आठ औंस अशा प्रमाणांत तें पसरावें. तथापि या जंतुनाशक भुकटीचा वापर केला असतांहि कांहीं विशिष्ट जंतू पोत्यांतच असल्यानें धान्यास कीड लागतेच. यावर उपाय म्हणून धान्याच्या राशीस विशिष्ट पद्धतीनें धुरी देतात. त्याकरितां इथेलिन डायक्लोराइड कार्बन टेट्रॅक्लोराइडचे मिश्रण वापरण्यांत येतें.

गुदामांतील धान्याचा दुसरा मोठा शत्रु म्हणजे उंदीर होय. १०० उंदीर प्रतिवर्षी सुमारें २०० ते २७० मण धान्याची नासाडी करूं शकतात. एका उंदराच्या जोडप्यापासून वर्षांत ८०० उंदीर जन्माला येऊं शकतात. त्यामुळें शहरांतील काय किंवा खेड्यांतील काय बहुतेक घरांतून उंदरांचा सुळसुळाट झालेला दिसतो.

या शत्रूचा बंदोबस्त करण्यासाठी गुदामांत त्यास शिरकाव मिळणार नाहीं अशी व्यवस्था केली पाहिजे. याकरितां गुदामाची जमीन सिमेंट कॉंक्रीटची करून घेतली पाहिजे. त्याची दारेंहि बिनफटींचीं असावींत. शिवाय दरवाज्याच्या खालच्या भागावर सहा इंचाचा पत्राही मारलेला असावा. याशिवाय उंदरांचें मान कमी करण्यासाठी झिंग फॉस्फाइड हें विषारी द्रव्य ओलें धान्य, आटा अगर हरभऱ्याच्या डाळीचें पीठ यांत कालवून उंदीर येतात अशा ठिकाणीं ठेवावें.

गुदामांत चांगल्या प्रकारें सुकविलेलें धान्य सांठवून ठेवणें हें उत्तम. ओलीस वाढ मिळणार नाहीं अशा गुदामांत धान्याची पोतीं नीट रचून ठेवल्यास धान्य दीर्घकाळपर्यंत चांगल्या स्थितींत खचित राहील.

तथापि, धान्याची खराबी टाळण्यासाठी ठराविक मु[illegible] गुदामांतील धान्यांचे नमुने घेऊन त्यांची तपासणीहि करा[illegible] आली पाहिजे. अशा तपासणीनंतर योग्य ते उपाय [illegible] योजावेत म्हणजे धान्याच्या खराबीचा धोका उ[illegible] नाहीं.

सरकारी यंत्रणा आणि सहकारी संघटना

लेखक :—श्री. ल. का. कुलकर्णी बी. ए.
C/o को-ऑप. ट्रेनिंग कॉलेज, पुणें १.

भारताचे व्यापारमंत्री (व आतांचे अर्थमंत्री) श्री. टी. टी. कृष्णम्माचारी ४ ऑगस्टला कुंभकोणम् येथें भाषण करतांना म्हणाले "अप्रचलित बनलेल्या जुनाट इंग्रजी विधिनियमांनीं सहकारी खातीं अद्याप जखडलेलीं पाहून खेद वाटतो. कांहीं शतकांच्या गुलामगिरीमुळें भारतांत अस्वाभाविक अशा अनेक परंपरा, रूढी व कायदे दृढमूल होऊन बसले आहेत. त्यांचा हेतु सहकार्याचा नुसता देखावा निर्माण करण्याचा असे. परकीय सत्ता स्थानिक लोकांना नानाप्रकारें लुबाडूं इच्छित होती. साहजिक तिनें लोकांच्या व जगाच्या डोळ्यांत धूळ फेंकण्यासाठीं किचकट नियम व कार्यपद्धती रूढ करून ठेवल्या."

भारत सरकारच्या एका जबाबदार मंत्र्याचे वरील उद्गार सहकारी चळवळीच्या सद्यःस्थितीचे कांहीं अंशीं द्योतक आहेत. सुमारें ५२ वर्षांपूर्वीं या चळवळीस सुरुवात झाली. परंतु पाहिजे तितकें यश आलेलें नाहीं. अनेक कारणांपैकीं त्यावेळच्या सरकारची वर नमूद केलेली कार्यपद्धति हें एक कारण असूं शकेल. अखिल भारतीय ग्रामीण पतपुरवठा पहाणी समितीनें असें स्पष्टपणें प्रतिपादिलें आहे कीं 'सहकारी चळवळीला अपयश आलेलें आहे; तथापि ही चळवळ यशस्वी झालीच पाहिजे.' (Co-operation has failed but co-operation must succeed.)

सहकारी चळवळ—सरकारप्रेरित

सहकारी चळवळीच्या अपयशाचें आणखी एक कारण म्हणजे ही चळवळ सरकारप्रेरित आहे, हें होय. इंग्लंडप्रमाणें लोकांनीं स्वयंस्फूर्त रीतीनें या चळवळीला सुरुवात केली नाहीं. शेतकऱ्यांना व अडाणी जनतेला कर्जमुक्त करण्यासाठी ही चळवळ त्यांच्यावर लादली गेलेली आहे. हेतु कितीहि पवित्र असला पण जोपर्यंत त्याची जाणीव होत नाहीं तोपर्यंत त्याचें महत्त्व कळत नाहीं. सहकारी चळवळ ही एक सामाजिक सुधारणा म्हणून पुढाऱ्यांनीं हातीं घेतली असती व सहकारी शिक्षणाचें पवित्र कार्य आरंभींच अंगिकारलें असतें तर आज दिसणारें अपयश आलें नसतें. तथापि आतां स्वातंत्र्यानंतर भारत सरकारनें सहकारी कार्याच्या विकासासाठी टाकलेलीं पाऊलें निःसंशय प्रगतिपर आहेत यांत शंका नाहीं. तथापि आणखी एका बाबीचा विचार करणें जरूर आहे.

सहकार्याचा नुसता देखावा नको

सरकार मोठमोठ्या योजना आंखीत आहे, आश्वासनें देत आहे, सहकारी चळवळ फोफावली गेली पाहिजे म्हणून त्यासाठी मोठमोठ्या रकमा खर्ची पाडत आहे. अशा वेळीं त्याची अंमलबजावणी व्यवस्थित होत आहे किंवा नाहीं, सहकारी चळवळीबाबत लोकांत विश्वास व निष्ठा उत्पन्न होत आहे किंवा नाहीं, याचा विचार केला पाहिजे. वेळोवेळीं सहकारी कायद्यांत जरूर ते फेरफार केले गेले पाहिजेत. सर्वकल्याण राज्यस्थापनेच्या स्वप्नांत सहकार्याचा नुसता देखावा नको आहे. कांहींतरी भरीव कार्य व्हावयास पाहिजे. सहकारी भावना लोकांत दृढ होणें जरूर आहे. त्यासाठी खेडोपाडीं सहकारावर व सरकारी मदतीच्या स्पष्टीकरणार्थ व्याख्यानें दिलीं गेलीं पाहिजेत. सिनेमा, लोकनाट्य, रेडिओ, इ. च्या साहाय्यानें जनताजागृति केली पाहिजे. खेडोपाडी सहकारी चळवळीला पोषक असा प्रसार केला गेला पाहिजे. तरच सरकारच्या पैशाचें चीज होईल.

सहकारी संस्था—ग्रामीण विकासाचें साधन

भारतासारख्या शेतीप्रधान देशांत सहकारी संघराज्य स्थापन करावयाचें असेल तर त्यासाठी ग्रामीण विकासाचें साध्य डोळ्यापुढें ठेवणें अपरिहार्य आहे. हा ग्रामीण विकास साधावयाचा कसा? सहकारी संस्था स्थापन करणें हें एक ग्रामीण विकाससाधन आहे याबद्दल कोणाचें दुमत होणार नाहीं. म्हणूनच सरकारनें दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेंत त्या दृष्टीनें तरतूद केलेली आहे. सरकारला सहकारी चळवळींत प्रत्यक्ष भाग घेणें क्रमप्राप्त ठरत आहे आणि त्या दृष्टीनें सरकारी यंत्रणा राबविली जात आहे. तथापि सरकारी यंत्रणा सहकारी संघटनेला पोषक ठरेल कीं मारक ठरेल, याचा विचार करणें जरूर आहे.

सरकारी भागीदारी (State Partnership)

सरकारची भागीदारी म्हणजे काय? ती इतर भागीदारी धंद्याप्रमाणें आहे कीं काय? तिची मुदत किती राहणार? त्यामुळें सहकारी कार्यावर इष्ट कीं अनिष्ट परिणाम होणार? इत्यादि प्रश्न विचारले जातात. सरकारची भागीदारीची पद्धत इतर धंदेवाईकांप्रमाणें किंवा जॉईंटस्टॉक कंपन्यांप्रमाणें राहणार नाहीं. सरकार ५१ टक्के भांडवल सहकारी धंद्यांत गुंतविणार आहे. तथापि त्यामुळें सहकाराच्या मूलभूत तत्त्वांची पायमल्ली होणार नाहीं याची काळजी सरकार घेत आहे. सहकारी संस्थांना खाजगी संस्थांकडून होणारा विरोध टाळण्यासाठीं व स्पर्धेत टिकाव धरून राहण्यासाठी सरकारी भागीदारीचा उपयोग होणार आहे. सहकारी संस्थेच्या संचालक मंडळांत सरकारचे कांहीं अधिकारी राहतील. अर्थात् त्यांचें बहुमत राहणार नाहीं किंवा गुंतविलेल्या भांडवलाच्या प्रमाणांत डायरेक्टरांची संख्याहि राहणार नाहीं याची दक्षता घेतली जाईल. सहकारी संस्थांचा व्याप वाढविणें, त्यांची भरभक्कम पायावर उभारणी करणें, स्पर्धेच्या युगांत तग धरून राहण्यास मदत करणें, अशाच प्रकारचे हेतू सरकारी भागीदारीमागें आहेत हें लक्षांत ठेवले पाहिजे. "सरकार हळूं हळूं धंद्यांत शिरकाव करून घेत आहे व सर्व उद्योगधंद्यांची मालकी स्वतःकडे घेत आहे आणि त्या दृष्टीनें सहकारी संस्थांना सरकार सढळ हातानें मदत करीत आहे." अशा तऱ्हेचे आरोप केले जातात. वास्तविक हे आरोप निराधार आहेत. सहकारी संस्था स्वतःच्या पायावर उभ्या राहिल्यावर सरकार हळूहळू आपला पाय काढतां घेईल. सहकारी संस्था स्वावलंबी झाल्यावर सरकारची गरज त्यांना लागणार नाहीं. त्यांच्या मदतीची आवश्यकता त्यांना भासणार नाहीं. परंतु तोपर्यंत सरकारी यंत्रणा कार्य कशा प्रकारें करूं शकेल हें पाहिलें पाहिजे. सहकारी संस्था या सरकारी यंत्रणेच्या दुळाखालीं दाबल्या जाणार नाहींत याची जागरूकतेनें दक्षता घेणें आवश्यक आहे. सहकारी संस्थेच्या अंतर्गत कारभारांत सरकारी अधिकाऱ्यांकडून हस्तक्षेप होणार नाहीं याची काळजी घेतली गेली पाहिजे. सहकारी संस्थेंत सरकारच्या भांडवलामुळें संपूर्ण स्वायत्ततेंत बाध येता कामा नये. अर्थात् सहकारी कायद्याचें व नियमाचें संपूर्ण बंधन त्यांना राहीलच.

सरकारचे हात बळकट केले पाहिजेत

प्रचलित सरकार कोणत्याहि राजकीय पक्षाचे असलें तरी सर्वांनीं—विरोधी पक्षांनींसुद्धां—ग्रामीण विकास साधण्यासाठी, भारताच्या आर्थिक स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी, सरकारला योग्य तें साहाय्य केलें पाहिजे. जेथें सहकारी चळवळ बाल्यावस्थेंत आहे तेथें सरकारी भागीदारीचा फारच उपयोग होण्यासारखा असल्या-

मुळें त्यासाठीं सरकारचे हात बळकट करणें अत्यंत जरूर आहे. सहकारी चळवळ स्वावलंबी होण्यासाठी सुरुवातीस सरकारी मदतीची व सरकारी यंत्रणेची जरूरी आहे. प्रा. भागवत महाजन, एम्. ए. यांचे याबाबतींत खालील विचार मननीय आहेत.

" सहकारी संस्था या स्वयंपूर्ण व स्वावलंबी होताच सरकारनें हळूहळू आपला पाय काढता घ्यावा. सहकारी चळवळीला एकदां कां सहकारी प्रेरणा व चालना मिळाली व सहकारी संस्था ह्या आपला बचाव व वाढ करण्यास समर्थ झाल्या कीं सरकारचें कार्य संपलें. ह्याचाच अर्थ असा कीं, आज अशक्त असलेली चळवळ सशक्त बनेपर्यंत "सरकारी भागीदारी" हें 'टॉनिक' म्हणून वापरावें. त्यानंतर सरकारी भागीदारी नष्ट करून चळवळ ही 'लोकांकडून चळवळ' म्हणूनच चालवावी."

सरकारी भागीदारीचें टॉनिक चालू असेपर्यंत सरकारी यंत्रणेचें कार्य सहकारी संस्थेला पोषक असेंच चालू राहिलें पाहिजे. तरच सहकारी संघराज्याचें स्वप्न साकार होण्याचा संभव आहे.

दि बाँबे स्टेट को. बँक लि.

वरील बँकेस अहवालाच्या वर्षी ६,२२,५७९ रु. नफा झाला. गेल्या वर्षी ३ लक्ष, ९० हजार रु. नफा झाला होता. ५% डिव्हिडंडला ३,०६,५१४ रु. लागतील. ठेवींत ३०६ लक्ष रुपयांची वाढ होऊन त्यांची रक्कम १२,८६ लक्ष रु. झाली. जिल्हा बँकांचें व्यवहारक्षेत्र वाढविण्याच्या धोरणास अनुसरून, बँकेनें गेल्या वर्षी १० शाखा बंद केल्या. दोन शाखा अहमदनगर जिल्ह्यांत व एक शाखा रत्नागिरी जिल्ह्यांत, अशा तीन शाखा नव्यानें काढण्यांत आल्या. शेतीच्या मालाच्या किंमतींत अहवालाचे सालीं वाढ झाली, त्यामुळें कर्जफेड अधिक चांगली होऊन थकबाकींत घट झाली. अल्प मुदतीच्या कर्जांत १२ लक्ष रुपयांची वाढ झाली. वैयक्तिक कर्जें जुन्या कर्जदारांपुरतींच मर्यादित ठेवण्यांत आलीं आहेत. त्यांची रक्कम ३२ लक्ष रु. आहे. बँकेच्या ६२ शाखांपैकी २९ शाखांना मिळून २·१६ लक्ष रु. तोटा आला. अशा १० शाखांच्या तोट्याचे पोटीं सरकारकडून ३६,२३६ रु. सबसिडी मिळाली.

सहकारी साखर कारखान्यांची वाढ होत आहे. त्यांच्यासाठी मागविलेल्या यंत्रसामुग्रीसाठी १४३·५५ लक्ष रुपयांच्या लेटर्स ऑफ क्रेडिटची हमी बँकेनें घेतली आहे. इंडस्ट्रिअल फायनान्स कॉर्पोरेशनचें कर्ज त्यांच्या हातीं पडेपर्यंतच्या यंत्रसामुग्रीवरील खर्चाची तरतूद बँकेला करावी लागणार आहे. बँकेचे ऑनररी मॅनेजिंग डायरेक्टर सहकारी साखर कारखान्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी आपला बहुमोल वेळ देत आहेत. (चेअरमन: आर. जी. सरय्या. ऑ. मॅ. डायरेक्टर: व्ही. पी. वर्दे. मॅनेजर: वाय. बी. गायतोंडे)

धुळें अर्बन को. बँक लि.

सभासदसंख्या १,४४७, शेअर भांडवल १,३१,६२० रु., ठेवी ५,१५,३७७ रु., देणें कर्ज ४,८८,८४५ रु., नफा ९,१२३ रु., असे अहवालांतील प्रमुख आंकडे आहेत. कर्जाची बाकी पद्धतशीर रीतीनें कमी करण्यांत येत आहे. ५% डिव्हिडंडला ६,५६१ रु. लागतील. बँकेच्या खेळत्या भांडवलापैकी (१०½ लक्ष रु.) ३,५२,८८८ रु. बँकेच्या स्वतःच्या मालकीचें (शेअर भांडवल + रिझर्व्ह + इतर फंड) आहेत. (चेअरमन: सिकंदर अबदुल कादर. मॅनेजिंग डायरेक्टर: अहमद कमाल. मॅनेजर: ए. एस. देशपांडे).

रशिआंतील शेतीचें वाढतें उत्पादन

भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यापासून देशाच्या औद्योगिक प्रगतीकडे अधिक लक्ष पुरविण्यांत आलें तें युक्तच होतें. तथापि उद्योगधंद्यांच्या विकासावरच सर्व लक्ष केंद्रित करण्यानें आर्थिक जीवनाची वाढ एकांगी होते ही गोष्ट रशिआच्या उदाहरणावरून स्पष्ट झालेली आहे. स्टॅलिनच्या कारकीर्दींत रशिआच्या संरक्षणाच्या दृष्टीनें भारी उद्योगधंद्यांवरच सर्व जोर देण्यांत आला. त्यामुळें शेतीचा विकास खुरटला व लोकांचें जीवनमान उंचावण्याचे प्रयत्न अतिशय अवघड झाले. स्टॅलिननंतर अधिकारावर आलेल्या सरकारनें शेतीच्या विकासाचा अनुक्रम बराच वरचा लावला. शेतीचा विकास जलद घडवून आणण्यासाठी त्यांनीं वाढतें यांत्रिकीकरण आणि खतांचा वाढता उपयोग हे उपाय अंमलांत आणले. त्याशिवाय शेतीच्या उत्पन्नावरील कर कमी करणें, सरकारला सक्तीनें द्यावयाच्या धान्यांत कपात करणें, शेतकऱ्यांना त्यांच्या मालाच्या किंमती अधिक देणें, खाजगी मालकीच्या शेतीला उत्तेजन देणें, इत्यादि उपायांचाहि अवलंब करण्यांत आला. चालू सालीं रशिआवर निसर्गानेंहि कृपा केली आहे. त्यामुळें पिकें चांगलीं आलीं आहेत. १९५२-५३ सालीं रशिअन सरकारला शेतकऱ्यांकडून ४·०५ कोटी टन धान्य मिळालें. चालू वर्षी ६·२६ कोटी टन धान्य मिळेल असा अंदाज आहे. नव्यानें लागवडीस आणलेल्या जमिनींतील पिकांचाहि ह्या यशांत भाग आहे. अन्नधान्याप्रमाणें दूध व मांस ह्यांच्या पुरवठ्यांतहि वाढ झालेली आहे. शेतीचें उत्पन्न निसर्गाच्या लहरींवर बऱ्याच प्रमाणांत अवलंबून असल्याची जाणीव रशिअन राज्यकर्त्यांना आहे.

निर्वासितांची संख्या वाढली—गेल्या सहा-सात महिन्यांत पूर्व-पाकिस्तानांतून भारतांत येणाऱ्या निर्वासितांची मासिक-संख्या ३०,००० वर गेली आहे, अशी माहिती लोकसभेंत सांगण्यांत आली. १९५४ सालीं दरमहा १०,००० निर्वासित भारतांत येत होते. १९५५ सालीं त्यांची संख्या दरमहा २०,००० होती. पश्चिम बंगालमध्यें आतांपर्यंत ३० लाख निर्वासित आले आहेत. त्यांची व्यवस्था करणें जड जात आहे.

पूर्व-पाकिस्तानांतील धान्याचा तुटवडा—पूर्व पाकिस्तानचे मुख्यप्रधान श्री. खान ह्यांनीं असा अंदाज वर्तविला आहे कीं, धान्याची टंचाई दूर करण्यासाठी येत्या दोन-तीन महिन्यांत १० लाख टन धान्याची जरूरी आहे. धान्याचा तुटवडा फार गंभीर स्वरूपाचा असून भारत व इतर देशांनीं ह्या बाबतींत मदत करावी अशी अपेक्षाहि त्यांनीं व्यक्त केली आहे.

कण आणि क्षण
ह्या अत्यंत लोकप्रिय (दोन वर्षांत दोन मराठी व दोन गुजराती आवृत्त्या) पुस्तकाचे कर्ते
श्री. श्री. वा. काळे संपादक, "अर्थ" ह्यांचें
पुढे पाऊल
चित्ताकर्षक विवेचन असलेल्या मार्गदर्शक लघुनिबंधांचा संग्रह.
पृ. सं. १३२] आर्यभूषण प्रेस, पुणें ४. [किंमत २ रु.

सारस्वत को. बँक लि.

वरील बँकेची प्रगति पायाशुद्ध रीतीनें अखंड होत आहे. अहवालाचे वर्षीं बँकेस ८८,९४९ रु. निव्वळ नफा झाला. ६¼% डिव्हिडंडला ४७,००० रु. लागतील. बँकेच्या एकूण ४,३५० सभासदांत ८०८ महिला आहेत. बँकेच्या शेअर १० रुपयांचा आहे व १२ रु. ८ आ. दरानें त्याची विक्री चालू आहे. गेल्या वर्षीं भांडवलांत २२,३१० रुपयांची वाढ होऊन तें ७,५८,३९० रु. झाले. बँकेकडील ठेवी १३८ रुपयांच्या १५३ लक्ष रुपयांवर गेल्या. ठेवींपैकी ५४% रक्कम बिगर सभासदांची आहे, ही गोष्ट विशेष उल्लेखनीय असून, ती बँकेच्या लौकिकाची व किफायतशीरपणाची निदर्शक आहे. बँकेच्या एकूण खेळत्या भांडवलापैकी ७१·५०% रक्कम रोकड, इनव्हेस्टमेंट इत्यादींत असून २६·२७% रक्कम येणें कर्जांत गुंतविलेली आहे. सेव्हिंग्ज खात्यांतील ठेवीदारांना त्यांना वर्षअखेर मिळालेल्या व्याजावर १२½% बोनस देण्याची अभिनव प्रथा बँकेनें ह्या वर्षापासून चालू केली आहे. बँकेची "राष्ट्रीय बचत–योजना" हि चालू आहे. बँकेच्या अहवालांत कर्जांचे उद्देशानुसार व तारणानुसार वर्गीकरण देण्यांत आलें आहे, त्यावरून तिच्या कर्जविषयक धोरणाची उत्कृष्ट कल्पना येते. एकूण कर्जांपैकी फक्त ७% कर्ज वैयक्तिक तारणावरचें आहे. बाकी सर्व कर्जांस मजबूत तारण आहे. वैयक्तिक व इतर तारणावरील कर्जफेड नियमित करण्यास उत्तेजन मिळावें, म्हणून वक्तशीर सभासदांना १,००० रु. पर्यंत ३% सूट देण्यांत येतें. म्हणजे, त्यांना व्याजाचा दर फक्त २% पडतो.

कर्जाचा उपयोग कसा करावा व तें फेडण्यासंबंधीं कोणती दृष्टि ठेवावी ह्यासंबंधी सभासदांस योग्य मार्गदर्शन व्हावें ह्या हेतूनें बँकेनें "आपली पत कशी वाढवाल ?" ही माहितीपूर्ण पुस्तिका प्रसिद्ध केली. सभासदांना कर्ज देण्याबाबत बँकेचा नेहमीं सहानुभूतीपूर्वक दृष्टिकोन असतो हें या पुस्तकावरून दिसून येतें.

कर्जाच्या अर्जांचा विचार करीत असतांना मध्यम वर्गाच्या आर्थिक परिस्थितीवर विदारक प्रकाश पाडणारी एक घटना व्यवस्थापक मंडळाच्या नजरेस आली. अर्जदारानें लहान रकमेसाठी आपले दागिने व भांडीं मारवाड्याकडे गहाण टाकलीं होतीं व त्यावर तो सतत दोन वर्षें दरमहा दर रुपयामागें १ आणा दरानें व्याज भरीत होता. ह्या व्यवहारांत व्याजाचा दर दरसाल ७५ टके पडत होता. बँकेनें अर्जदारास कर्ज देऊन ते दागिने व भांडीं मारवाड्याकडून सोडविलीं.

ह्यावरून सभासदांना आपल्या आर्थिक गरजा कशा भागवाव्या व त्यासंबंधी बँक काय करूं शकतें ह्याबद्दल बँकांनीं शिक्षण द्याची कामगिरी अद्याप पूर्णपणें पार पडलेली नाहीं हें स्पष्ट झालें आहे. (अध्यक्ष : वा. पुं. वर्दे. उपाध्यक्ष : गो. म. लाड. चिटणीस : शं. वि. संझगिरी).

पुणें जिल्हा को. लँड मॉर्गेज बँक लि.

अहवालाचे वर्षीं मागील तीन मंजूर प्रकरणीं १०,०००रु. कर्जाऊ यांत आले. वसुलीस पात्र अशा ७१,१९९ रु. येण्यापैकी ४,१४५रु. वसूल आला; थकबाकी ४७,०५४रु. राहिली. प्रांतिक चें देणें ३०,४३०रु. थकलें आहे. "नवीन कायद्यामुळें नवीन [illegible] काज [illegible] ता वाढत आहे. सालोसाल पूर्वभाग [illegible]णामुळें त्रस्त झाला आहे. या वर्षीहि तहकुबी जाहीर झाली [illegible] अशा परिस्थितींत, सरकाच्या विशेष मदतीवांचून बँकेचा [illegible]ार चा[illegible]गें [illegible] होत आहे."

कॉसमास बँकेचे नवे पदाधिकारी

दि कॉसमॉस को–ऑपरेटिव्ह अर्बन बँक लि., पुणें या बँकेची वार्षिक निवडणूक दि. ९ सप्टेंबर, १९५६ रोजीं होऊन खालीलप्रमाणें पदाधिकारी १९५६–५७ सालाकरतां निवडून आले आहेत.

१ सल्लागार मंडळ—१ श्री. शं. ल. ओगले, अध्यक्ष, २. श्री. पां. रा. देव, उपाध्यक्ष, ३. श्री. चिं. वा. भट, ४ श्री. श्री. अ. कानगो, ५. श्री. ग. न. जेजुरीकर.

२ कार्यकारी मंडळ—१. श्री. द. ल. पारखी, कार्याध्यक्ष. २. श्री. वा. म. लेले, उपकार्याध्यक्ष. ३. श्री. वा. रा. होनप, ४. श्री. र. पां. भोंडे, ५ श्री. वा. ग. काळे, ६ श्री. दि. वा. कुलकर्णी, ७. न. का. घारपुरे, ८. श्री. वि. ल. हर्डीकर, ९. श्री. य. बा. देहाडराय, १०. श्री. का. वा. सुभेदार, ११. रा. द. भट.

३ स्थानिक आयव्यय निरीक्षक—१. श्री. रा. कृ. देशपांडे, २. श्री. व. का. साठे.

दि कॉसमॉस को. अर्बन बँक लि., पुणें

२,९९९ सभासद, ठेवींत ३,०६,०६४ रु. ची वाढ, १७३ नवे सभासद, सुवर्णमहोत्सव, १५,८८० रु. नफा, इत्यादि महत्त्वाच्या बाबी अहवालांत दिसून येतात. बँकेच्या नव्या इमारतींत ८५,००० रु. गुंतविण्यास रजिस्ट्रारनीं मान्यता दिली आहे. ह्या इमारतीसाठी पूर्वतयारी झाली आहे. बँकेचा ताळेबंद १९५४–५५ अखेर १५ लक्ष, ७२ हजार रु. चा होता, तो आतां १८ लक्ष, ९१ हजार रु. चा झाला आहे. (अध्यक्ष : ग. न. जेजुरीकर. चेअरमन : स. वा. कुलकर्णी, बी. ए., एलएल. बी. कार्यवाह : य. श्री. शाळिग्राम.)

दि पूना अर्बन को. बँक लि., पुणें.

वरील बँकेस अहवालाचे वर्षीं ४,२०९ रु. नफा झाला. भागांवर ३½% दरानें डिव्हिडंड मिळणार आहे. सालअखेर सेव्हिंग्ज खात्यांत १,०२,४७३ रु., चालू खात्यांत १७,७६० रु., रिकरिंग खात्यांत २०,९०४ रु., मुदत ठेव खात्यांत ७९,४०० रु. अशा रकमा होत्या. बँकेनें अहवालाचे वर्षीं २,०६,८३३ रु. कर्जाऊ दिले व १,८४,८८० रु. ची वसुली झाली. मागील वर्षापेक्षा थकबाकी ९ टक्क्यांनीं कमी झाली.

(चेअरमन : देविदास त्र्यंबक विसाळ, एल. सी. पी. एस. ऑ. सेक्रेटरी : द. ह. कुलकर्णी).

बॉंबे प्रॉ. को. लँड मॉर्गेज बँक लि.

वरील बँकेनें प्राथमिक बँकांना दिलेलीं एकूण कर्जें १,०४,०९,४९८ रुपयांचीं आहेत. त्यापैकी ७,८९,३९५ रुपये सहकारी गृहमंडळ्यांना दिलेले आहेत. अहवालाचे वर्षीं १५ लक्ष रुपयांचीं नवीं कर्जें देण्यांत आलीं. वसुलीचें येण्याशीं प्रमाण कमी झालें आहे. येणें मुद्दलापैकी ४१·६% मुद्दल वसूल झालें; त्यापूर्वींच्या वर्षीं हें प्रमाण ७०·३% होतें. निव्वळ नफ्यांतून शिलकी तोटा वजा जातां नफावाटणीस ७३,५२३ रु. येतात. त्यांतून ३½% दरानें डिव्हिडंड दिलें जाईल. कुळकायद्यामुळें बँकेच्या जुन्या व नव्या कर्जांचे व्यवहारावर परिणाम होत आहे. आतां प्रत्यक्ष जमीन कसणारांनाच कर्ज दिलें जातें. (चेअरमन : ज्योतिंद्र ल. मेहता. मॅनेजर : जे. के. ठाकोर)

[illegible] रिझर्व्ह बँकेनें शेड्यूल्ड बँकांना व राज्य सहकारी बँकांना दिलेलीं कर्जे [illegible]

(आकडे लक्ष रुपयांचे)

शेड्यूल्ड बँका: एकूण: दिलेलीं कर्जे (१)	येणीं (२)	कलम १७ (४) (ए): दिलेलीं कर्जे (३)	येणीं (४)	कलम १७ (४) (सी): दिलेलीं कर्जे (५)	येणीं (६)	वर्ष / महिना	राज्य सहकारी बँका: एकूण: दिलेलीं कर्जे (७)	येणीं (८)	कलम १७ (२) (बी): दिलेलीं कर्जे (९)	येणीं (१०)	कलम १७ (४) (ए): दिलेलीं कर्जे (११)	येणीं (१२)	कलम १७ (४) (सी): दिलेलीं कर्जे (१३)	येणीं (१४)	कलम १७ (४ए): दिलेलीं कर्जे (१५)	येणीं (१६)
१६३,९६	१७,९९	१६,३९	१५,७१	६६,८७	७४	१९५२-५३	१०,४८	६,८१	३५	२३	३,११	१,१२	६,२२	४,६८		
१४६,४३	३६,५५	१९८,८५	१०,६३	१४७,५८	२४,७८	१९५४-५५	१७,६१	९,४०	५७	५६	९,७६	३,८३	७,१६	४,८१	२०	२०
४१६,४०	६३,७६	२६८,६४	३३,६५	२२७,७५	२८,५७	१९५५-५६	२३,८०	१२,९८	४४	३९	१०,३६	२,१४	१२,५९	९,९४	४१	५१
५३,४८	१७,९८	१४,४७	१,९८	३९,०१	२४,४६	मे १९५५	२,१०	७,७०	४	४७	१,६०	३,२९	४६	३,७४	—	२[illegible]
२७,६७	१०,४१	४,४०	३२	२३,२७	१८,५५	जून ,,	३,१७	८,४५	३१	६२	२,१८	४,५५	६२	३,०५	७	२[illegible]
४३,६२	१३,५७	१०,५४	४६	३६,०८	११,५८	जुलै ,,	२,०८	९,५२	—	६२	१,०८	१,५१	९३	७,०९	७	२[illegible]
४२,५२	२२,६८	२७,४३	८,३८	१५,०९	१२,७६	ऑगस्ट ,,	३,७२	१२,०७	२	६४	१,९९	२,५१	१,६१	८,५३	१०	३[illegible]
२०,८६	१०,७१	१३,२६	१,३८	७,६०	७,८०	सप्टेंबर ,,	१,५४	११,६०	—	६२	३४	२,३५	१,१५	९,२०	५	४[illegible]
११,८८	८,११	८,८१	१,६४	३,०७	४,९४	ऑक्टो. ,,	१,४८	१२,८८	—	५८	५९	२,२९	८७	९,५४	२	४[illegible]
२७,८५	१०,८९	१७,४४	३,१७	१०,४१	६,१८	नोव्हेंबर ,,	१,४९	१३,३१	—	५५	६१	२,६३	८८	९,६८	—	४[illegible]
४९,७८	११,५६	३१,७५	११,१६	१८,०३	१८,८६	डिसेंबर ,,	१,६१	१३,०४	—	४६	५९	२,७०	१,०३	९,४४	—	४[illegible]
४९,७३	३५,४७	३८,८४	१५,००	१०,९०	१८,९४	जाने. १९५६	१,१७	१३,१७	—	४६	२७	२,५७	९०	९,७०	—	४[illegible]
५२,२६	४८,५८	३८,४६	२२,८३	१३,८०	२४,१७	फेब्रुवारी ,,	२,५०	१३,१९	—	४६	५२	२,५२	१,९९	९,८८	—	४[illegible]
७५,३०	६३,७६	५२,४०	३३,६५	२२,९०	२८,५७	मार्च ,,	२,१५	१२,९८	—	३९	१८	२,१४	१,८६	९,९४	११	५[illegible]
६३,०५	५८,९८	३१,८९	१९,५१	३१,१६	३७,९३	एप्रिल ,,	२,२२	१२,००	—	३७	४०	१,५१	१,६२	९,४५	२०	६
७९,७५	६०,४१	३३,०७	१९,२९	४६,६८	३९,६०	मे ,,	२,७७	१२,६२	—	२७	२१	१,०८	२,५६	१०,६२	—	६[illegible]
८१,३१	५४,७६	३४,२८	१५,६६	४७,०३	३७,५७	जून ,,	४,२१	१४,१२	—	२	८८	९३	२,९८	१२,१८	३५	६[illegible]

घाऊक मालाच्या किंमतीचा इंडेक्स नंबर

(ऑगस्ट १९३९ अखेरचें वर्ष = १००)

	मासिक सरासरी: जुलै १९५५	जून १९५६	जुलै १९५६	जून १९५६ चे मानानें जुलै १९५६ मध्यें वाढ(+) अथवा घट(−)	जुलै १९५५ चे मानानें जुलै १९५६ मध्यें वाढ(+) अथवा घट(−)
१. अन्नविषयक माल ...	३०९·७	३६६·२	३८०·३	+३·९%	+२२·८%
२. औद्योगिक कच्चा माल ...	४०८·२	४७९·४	४९२·१	+२·६%	+२०·६%
३. अर्ध–पक्का माल ...	३२९·६	३९१·८	३९५·३	+०·९%	+१९·९%
४. कारखान्याचा पक्का माल ...	३७०·९	३७७·६	३८५·७	+२·१%	+ ४·०%
५. इतर ...	५६२·६	५१८·६	५६०·४	+८·१%	− ०·४%
एकूण सर्व माल ...	३५५·६	३९७·९	४०९·०	+२·८%	+१५·०%

तमाम दंतरोगांवर

★ माकडछाप म्हणजेच काळी दूध पावडर ★

हें पत्र पुणें पेठ शिवाजीनगर घ. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत केशव गणेश [illegible] यांनीं [illegible]

श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनीं 'दुर्गाधिवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेक्कन जिमखाना) पुणें ४ येथें प्र[illegible]